

16. Savochka A. M. Stanovlennja i rozvytok gromads'koi' blagodijnosti v Tavrijs'kij gubernii' (XIX – pochatok XX stolittja) [Tekst]: dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 / Savochka Anton Mykolajovyh; Tavri. nac. un-t im. V. I. Vernads'kogo. – Simf., 2012. – 264 s.

17. Pamjatnaja knizhka Kerch'-Enikal'skogo gradonachal'stva / Kerchenskij statističeskij komitet. – Kerch'-Enikale, 1911. – 83 s.

18. Blagotvoritel'nye uchrezhdenija Rossijskoj imperii. Sostavleno po Vysochajšemu povelennju Sobstvennoju Ego Imperatorskogo Velichestva Kanceljarieju po uchrezhdenijam imperatricy Marii: v 3 t. – SPb.: Tip. SPb. akc. obshh. pech. dela v Rossii E. Evdokimova, 1900. – T.2. – 986 s.

19. Sbornik svedenij po obshhestvennoj blagotvoritel'nosti v Rossii: v 7 t. – SPb.: Izd. Chelovekoljubivogo o-va, 1884. – T.3. – Ch.1. – 379 s.

20. F.96. – Op.1. – Spr.7. – 363 ark.

21. Detskie prijuty v Rossii. – SPb.: Tip. K. Krajjja, 1848. – 499 s.

22. Blagotvoritel'nye uchrezhdenija Rossii. – SPb.: Tip. uchil. gluhonemyh, 1912. – 248 s.

*Moskaleva Yu. R., postgraduate student,
Department of special branches of historical science,
Donetsk national University named after Vasyl Stus
(Ukraine, Vinnytsia), 7_November_2008@ukr.net*

The guardianship of homeless and neglected children in the south of Ukraine (60-ies of the XVIII – beginning of XX centuries): the quantitative descriptive-statistical sources and bibliographies

This article contains the historiographic analysis of legislative acts of the statistical publications on the problems of child homelessness and neglect since the second half of the eighteenth till the beginning of the nineteenth century. Scientific research in this sphere helps to enrich the knowledge about the development of public charity institutions during this period, to identify their potential source, to complete the picture of the national history of philanthropy. Either the hand of the ruling royal family, individual philanthropists, or participation of different ethnic groups are distinguished in the overall picture of charity development. The dynamics of state support for child welfare institutions, a gradual transition of the initiatives of financial support from the state to individual philanthropists were shown. It was the philanthropy that opposed the growth of homelessness, increased the educational and cultural level of the local population. The following analysis of the statistical material not only as a valuable historical source in the sphere of custody, but also as an interesting example of statist policy, a lesson in the meaning of avoidance of replication of previous mistakes.

Keywords: care, charity, children's shelters, statistics.

* * *

УДК 94(477)

Гринчак М. О.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри права,
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»
(Україна, Дніпро), ukropgreen@gmail.com

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВЗАЄМОДІЇ З'ЇЗДУ ГІРНИЧОПРОМИСЛОВЦІВ ПІВДНЯ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У II ПОЛОВИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОРІЧЧЯ

Аналізується взаємодія представницьких організацій великого капіталу у другій половині XIX – на початку XX сторіччя у південноукраїнських губерніях з державою. Результатом дослідження стали висновки про особливості діяльності представників південного промислового регіону, які поступово ставали основою економічної стабільності та розвитку усієї країни, захищаючи при цьому власні інтереси. До кінця XIX ст. з'їзд гірничопромисловців південноукраїнських губерній став великим об'єднанням, до складу якого входила переважна частина підприємств даної галузі. Значення з'їздів у прийнятті господарських рішень постійно зростало. Спостерігалось постійне збільшення звернень їх учасників в урядові заклади з найрізноманітнішими питаннями: про розширення мережі залізниць, зниження залізничних тарифів, збільшення митних ставок, встановлення вивізних премій, розвиток кредитних установ і оподаткування тощо.

Ключові слова: буржуазія, підприємці, з'їзд гірничопромисловців.

З другої половини XIX ст. посилювався індустріальний розвиток південноукраїнських губерній та економіки імперії загалом, сформувалася також нова потужна соціальна верства – буржуазія. У нових умовах

підприємці прагнули до єднання та створення професійних об'єднань у вигляді представницьких організацій. Найбільш впливовими в діловому світі ставали організації, створені не на становій, а на професійній основі. Це передусім були різні біржові комітети, регіональні й галузеві асоціації підприємців, зайнятих у нафтовій, гірничій справі, металообробці, у виробництві й торгівлі льоном, вовною, лісом і лісовими матеріалами тощо. Нові організації поступово налагоджували взаємодію з органами державної влади. Важливо проаналізувати принципи, на яких будувалася подібна взаємодія, прослідкувати складності, які виникали у цих процесах.

Створення подібних товариств головним чином зумовлювалося часом і обставинами, які склалися на той період. Підприємці вважали метою створення товариств не лише спілкування колег, чи взаємний обмін думками та поглядами, а встановлення одноманітних вимог, котрі повинні були здійснити відчутний вплив на зростання і розвиток внутрішньої свідомості й розуміння дійсного становища. Об'єднання місцевих діячів, яке виникало б з суто прагматичних мотивів повинно було б мати на меті служіння «словом і ділом» інтересам промисловості у найбільш широкому розумінні цього слова.

Одним з типів представницьких організацій були союзи, побудовані за територіально-галузевим принципом. Союзи підприємців діяли на підставі затверджених урядом статутів, регулярно проводили свої з'їзди (іноді по декілька разів на рік, коли потрібно було зібрати екстрений з'їзд), на яких обиралися керівництво, обговорювалися тарифи, податки, питання соціального захисту й інші проблеми торгівлі й промисловості. Одними з перших на шлях організації таких спілок стали підприємці паливно-добувних галузей – південноросійські гірничопромисловці, які сформували своє об'єднання у вигляді з'їзду. Їх діяльність розглядалася в дослідженнях В. В. Крутікова та О. В. Щербініної, у яких здійснено комплексний аналіз процесів створення та існування південних гірничопромислових з'їздів [3; 7]. Але подальшого дослідження потребують питання складних та неоднозначних взаємин галузевих з'їздів та органів державної влади.

Можна виокремити декілька рис подібної взаємодії, які дуже точно характеризують ситуацію загалом. Так, голова першого з'їзду гірничопромисловців інженер С. Б. Іваницький отримав вказівку міністерства державного майна: ні в якому випадку не допускати розгляду на з'їздах яких-небудь сторонніх питань, що виходили б за межі обговорення становища вугільної промисловості та взаємовідносин адміністрації вугільних підприємств і залізниць [2, с. 230]. Тут спостерігаємо протилежні тенденції в політиці держави щодо до з'їздів гірничопромисловців, які простежувалися протягом усього періоду існування цієї організації.

З одного боку, держава сприяла роботі з'їздів: було узгоджене їхнє створення, в роботі з'їздів брали участь чиновники міністерств, які вислуховували позицію підприємців та повинні були передавати її до центральних органів влади, кожен з'їзд розпочинався з оголошення подяк на ім'я міністрів та урядових чиновників тощо. Члени з'їзду гірничопромисловців Півдня підтримували з урядовими установами постійні

зв'язки. Так, на багатьох з'їздах головував керівник Гірничого Управління Південної Росії гірничий інженер І. І. Зеленцов. Також серед членів з'їздів завжди були присутні представники від міністерств, від Гірничого нагляду тощо. Шляхом утворення інституту «почесних членів» Ради велика гірничопромислова буржуазія прагнула також ще тісніше привернути на свій бік урядових чиновників, які відповідали за важку індустрію Півдня. Тому серед почесних членів Ради були Є. М. Таскін та інші високопоставлені чиновники Гірничого департаменту, що протягом багатьох років займали відповідальні посади окружних інженерів Донецького басейну.

У 1903 р. було опубліковано проект «Ради з гірничих справ» при міністерстві землеробства, до складу якої повинні були ввійти й представники гірничопромисловців. Кошти для організації надавалися підприємницькими союзами, а сам урядовий проект був підготовлений у надрах ради з'їзду гірничопромисловців. У 1903 р. при Гірничому департаменті при участі уповноважених з'їзду було створено Особливу Наряду [7, с. 91].

Тісна залежність з'їзду гірничопромисловців від урядових установ обумовлюється, як економічною залежністю вітчизняної промисловості від урядової політики, так і неоднорідністю інтересів всередині самої промислової буржуазії. Якщо промисловці не могли самі домовитися з якогось питання (на XXVII з'їзді про розвиток виплавки марганцевого чавуну не змогли домовитися вуглепромисловці та металурги), то вони постановляли звернутися до уряду [5, с. 109].

М. С. Авдаков, один з керівників з'їзду, не без гордоців стверджував у 1907 р., що «історія розвитку гірничої справи в Росії за 1/3 століття йшла рука об руку з розвитком з'їздів, які з кожним роком висувують усе більше й більше важливі питання економічного життя» [1, с. 5–6]. Але така пильна увага з боку держави йшла не лише на користь промисловцям. Заборона торкатися будь-яких тем окрім суто економічних в багатьох випадках перешкождала промисловцям повністю та відкрито висловити власну позицію. Тому підприємці, як бачимо зі стенографічних звітів роботи з'їздів, з власного бажання чи ні, інколи це правило порушували.

Крім того, підсилена увага з боку уряду на практиці часто завершувалася тим, що клопотання промисловців, навіть узгоджені з присутніми на з'їзді чиновниками, або не задовольнялися, або відкладалися на довгий час. Наприклад, з восьми клопотань, представлених XVIII з'їздом в рамках розгляду питання про становище Донецької кам'яновугільної промисловості (всі ці клопотання довго і детально обговорювалися та погоджувалися разом з представниками уряду) два було відхилене, на чотири не було відповіді (через рік), і два клопотання задоволені не повністю [6, с. 35–47].

Почасти важливі для промисловців економічні рішення приймалися навіть без участі представників південної промисловості. Наприклад, в 1904 р. з'їзд постановив, щоб ставки митного тарифу від 13 січня 1903 р. були знову переглянуті в присутності представників від промисловості та збільшені у відповідності з необхідним захистом місцевої промисловості. Навіть коли підприємці були представлені в урядових нарадах, вони там знаходилися в невеликій кількості та не могли

вплинути на рішення, що приймалися. Так, представник з'їзду гірничопромисловців О. А. Ауербах, присутній на засіданні залізничної ради, намагався домогтися вирішення питання залізничного тарифу згідно з інтересами підприємців, або хоча б перенести розгляд питання у Тарифну Раду. Проте, через те, що він був присутній там один, а всі інші члени ради проти таких рішень протестували, питання не було вирішено так, як того прагнули підприємці [6, с. 28].

На з'їзді обов'язково були присутні представники залізничного управління. Спільно з промисловцями вони вирішували питання перевезення залізничних вантажів, які були особливо важливими для промисловців. Окрім того, в роботі з'їздів часто брали участь представники інших організацій промисловців, наприклад, Постійної дорадчої контори залізозаводчиків, ради з'їзду марганцепромисловців та ін. Аналізуючи труди з'їздів гірничопромисловців різних років, спостерігаємо, що гірничопромисловці майже в усіх питаннях знаходили порозуміння з місцевими представниками інших галузей промисловості, бо інтереси цих груп буржуазії були багато в чому тісно пов'язані. Але в питаннях взаємовідносин з представниками промисловості з інших регіонів можна спостерігати деякі проблеми. Так, однією з характерних рис політики з'їздів гірничопромисловців було виокремлення інтересів власного, південного регіону. На XXVIII з'їзді, зокрема, зазначалося, що організація та ведення центральної статистики не повинні ніскільки зменшувати значення порайонної статистики Ради з'їзду гірничопромисловців Півдня, навпроти, необхідно і надалі розвивати цю статистику, відповідно до потреб південного регіону [6, с. 48]. На тому ж з'їзді підприємці обговорювали питання про виробництво та ввезення феромарганцю. Здешевлення ввезення феромарганцю було б вигідне місцевим металозаводчикам, але знищило б місцеву Нікопольську феросплавну промисловість. У цьому питанні промислова буржуазія Півдня виступила єдиним фронтом, протестуючи проти такого рішення. Не зважаючи на те, що представники організації Кавказьких промисловців наполягали на підтриманні цього проекту, місцеві підприємці активно підтримали І. І. Ясюковича, який сказав (хоча сам представляв металургійний завод): «Нам іти на це – рівнозначно самогубству. Цього ми зробити ніяк не можемо. Південний з'їзд повинен зважати на інтереси промисловців Півдня Росії, інакше він не буде виконувати власні завдання» [6, с. 83].

У самій країні підприємці страждали від конкуренції більш дешевого англійського вугілля. Тому з'їзд виступив з пропозицією про введення відповідних митних зборів та проведення політики протекціонізму. Завдяки лобюванню своїх інтересів представникам останнього, вдалося в 1892 р. збільшити мито на ввіз іноземного вугілля до 4 коп. золотом з пуда, а на привізний чавун – до 25 коп. золотом з пуда. Продовжуючи цю політику при активному тиску з боку з'їзду, держава і надалі підвищувала ввізне мито не тільки на вугілля та метал, а й на інші види продукції, сприяючи монопольному становищу промислової буржуазії на внутрішньому ринку [7, с. 88].

Проте, звичайно, не всі економічні вимоги з'їздів уряд задовольняв повною мірою. Наприклад, на Особливій нараді, створеній при Гірничому

департаменті, за результатами клопотання з'їзду по розпорядженню Міністра Землеробства та Державного майна було прийняте таке рішення: «не заперечуючи проти вивезення за кордон нашого кам'яного вугілля промисловцями на свій розсуд, нарада не бачить достатніх підстав для того, щоб Уряд приносив будь-які жертви з метою постійного сприяння вивезенню цього матеріалу (тільки тимчасово)» [5, с. 45].

З'їзд мав на меті сприяти розвитку нових галузей промислового виробництва. Для цього, наприклад, на XXVII з'їзді піднімалося питання про лобювання законів, що зобов'язували б уряд надавати пільги промисловим підприємствам, які виникали в той час, якщо вони належали до такої галузі виробництва, яка в Російській імперії або взагалі не існувала, або існувала у розмірах, що не відповідав внутрішнім потребам. Окрім того, для сприяння розвитку вітчизняної промисловості, з'їзд пропонував встановити мито на ті сільськогосподарські машини, які на той час були митом не обкладені, але виробництво яких на власній території вже було можливе. Винятком повинна була бути та техніка, до виробництва якої місцеві заводи ще не були готові [5, с. 39]. Почасті відстоюючи власні інтереси представники південного промислового регіону сприяли піднесенню економіки усєї країни.

Таким чином, до кінця XIX ст. з'їзд гірничопромисловців південноукраїнських губерній став великим об'єднанням, до складу якого входила переважна частина підприємств даної галузі. Значення з'їздів у прийнятті господарських рішень постійно зростало. Спостерігалось постійне збільшення звернень їх учасників в урядові заклади з найрізноманітнішими питаннями: про розширення мережі залізниць, зниження залізничних тарифів, збільшення митних ставок, встановлення вивізних премій, розвиток кредитних установ і оподаткування тощо.

Список використаних джерел

1. Авдаков Н. С. О желательном преобразовании горного ведомства в связи с интересами горной и горнозаводской промышленности / Н. С. Авдаков – СПб., 1907. – 12 с.
2. Ауэрбах А. А. Воспоминания о начале развития угольной промышленности в России / А. А. Ауэрбах // Русская старина. – 1909. – Июль. – С.233–236.
3. Крутиков В. В. Съезды южных горнопромышленников / В. В. Крутиков // История СССР. – 1981. – №4. – С.34–46.
4. Труды XVIII съезда горнопромышленников Юга России. – Харьков, 1893. – Т.1, 2.
5. Труды XXVII съезда горнопромышленников Юга России. – Харьков, 1903. – Т.1, 2.
6. Труды XXVIII съезда горнопромышленников Юга России. – Харьков, 1903–1904. – Т.1, 2.
7. Щербініна О. В. Регіональна представницька організація – з'їзд гірничопромисловців Півдня Росії / О. В. Щербініна // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2003. – Вип. VI. – С.85–91.

References

1. Avdakov N. S. O zhelatel'nom preobrazovanii gornogo vedomstva v svyazi s interesami gornoj i gornozavodskoj promyshlennosti / N. S. Avdakov – SPb., 1907. – 12 s.
2. Aujerbah A. A. Vospominanija o nachale razvitiija ugol'noj promyshlennosti v Rossii / A. A. Aujerbah // Russkaja starina. – 1909. – Ijul'. – S.233–236.
3. Krutikov V. V. S#ezdy juzhnyh gornopromyshlennikov / V. V. Krutikov // Istorija SSSR. – 1981. – №4. – S.34–46.
4. Trudy XVIII s#ezda gornopromyshlennikov Juga Rossii. – Har'kov, 1893. – T.1, 2.

5. Trudy XXVII s#ezda gornopromyshlennikov Juga Rossii. – Har'kov, 1903. – T.1, 2.

6. Trudy XXVIII s#ezda gornopromyshlennikov Juga Rossii. – Har'kov, 1903–1904. – T.1, 2.

7. Shherbinina O. V. Regional'na predstavnyč'ka organizacija – z'i'zd gimychopromyslovciv Pivdnja Rosii' / O. V. Shherbinina // Problemy istorii' Ukrai'ny XIX – pochatku XX st. – K.: In-t istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny, 2003. – Vyp.VI. – S.85–91.

Greenchak M. O., Ph.D in History, associate professor of Law department of Alfred Nobel University (Ukraine, Dnipro), ukropgreen@gmail.com

The main directions of cooperation of the Congress of South miners with public authorities in the second half of the nineteenth – early twentieth century

In the article the cooperation representative organizations of the big business of the second half of XIX – early XX century in Southern provinces of Ukraine and state are analyzed. The result of the study is the conclusion about representatives of southern industrial region. They were the basis the economic stability of the whole country, partially defending their own interests. By the end of the XIX century South Russia Congress of Miners became a major union, which included the vast majority of businesses in the industry. The significance of the Congresses in making economic decisions was constantly growing. There had been a steady increase in complaints of participants in government agencies with a variety of issues: the expansion of the railway network, lower railway tariffs, increase in customs duties, the setting up the export premiums, the development of credit institutions and taxation etc.

Keywords: bourgeoisie, entrepreneurs, congress of south miners.

* * *

УДК 94(477)

Кліш А. Б., кандидат історичних наук, доцент кафедри стародавньої та середньовічної історії, Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка (Україна, Тернопіль), Klish_Andriy@ukr.net

ОСИП МАКОВЕЙ ТА СУСПІЛЬНО-ХРИСТИЯНСЬКИЙ РУХ В ГАЛИЧИНІ НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ. (ДО 150-Ї РІЧНИЦІ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ДІЯЧА)

Проаналізовано роль О. Маковей у становленні суспільно-християнського руху в Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. Досліджено його участь у діяльності Християнсько-суспільного союзу. Охарактеризовано публіцистичну діяльність О. Маковей у друкованому органі християнських суспільників – часописі «Руслан».

Ключові слова: О. Маковей, суспільно-християнський рух, Галичина, політична діяльність, часопис «Руслан».

Утвердження української незалежності, становлення громадянського суспільства, формування його ідеології відбувається в умовах бурхливого зростання інтересу до історичного минулого нашого народу. При цьому пріоритетного значення набуває звернення до ролі особистості в історії, оскільки саме людський вимір є тим критерієм, який визначає духовність, потяг до історичної правди. Історія кожного напрямку діяльності є персоніфікованою, оскільки об'єктивні процеси суспільно-політичного розвитку проходять через індивідуальний досвід. Тому особливої актуальності набувають дослідження діяльності однієї з визначних особистостей кінця XIX – початку XX ст., Осипа Маковей, 150-річчя від дня народження якого ми відзначаємо цього року.

Метою цієї публікації є аналіз політичної діяльності О. Барвінського у Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст.

Незважаючи на певні здобутки науковців у дослідженні парламентської діяльності українців у Віденському парламенті та Галицькому сеймі, поза межами наукових досліджень залишається чимало важливих